

ПРИЗВИЩА ЧУДНІВЩИНИ, ПОХІДНІ ВІД ІМЕН (на матеріалі «Національної книги пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні»)

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.
Випуск 2 (50)
УДК 811.161.2'373.23

DOI:10.24144/2663-6840/2023.2(50).515–523

Ящук Л., Титаренко В. Прізвища Чуднівщини, похідні від імен (на матеріалі «Національної книги пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні»); кількість бібліографічних джерел – 25; мова українська.

Анотація. У статті описано християнські імена, що відображені в основах прізвищ Чуднівщини, засвідчених у «Національній книзі пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область», основна джерельна база якої – фонди Державного архіву Житомирської області й архіву Управління Служби безпеки України в Житомирській області.

Голодомор 1932–1933 років був проведений для фізичного винищення українського селянства. Визначити загальну кількість потерпілих від голоду в ці роки дуже складно. На Чуднівщині загинуло близько 4 тисяч осіб (3810 осіб і 64 родини), найбільша кількість жертв у селах Будичани (колишня назва Сербівка), Краснопіль, Носівка, селищі Івано-Піль (колишня назва Янушпіль).

І.І. Козубенко вивчала неофіційні спадкові іменування Середнього Полісся. Л.В. Ящук, В.М. Титаренко, І.В. Будько досліджували прізвища інших районів Житомирської області. Актуальність запропонованої розвідки полягає насамперед у відсутності досліджень, присвячених антропонімії Чуднівщини.

До запровадження на Русі християнства панували різні типи народних слов'янських власних імен. Із християнізацією на Русь із Візантії в обіг увійшло понад 300 (із кількох тисяч) канонізованих, тобто узаконених церквою та записаних у святці, імен грецького, латинського й старосвєрейського походження. В ономастичній літературі імена, котрими називали наших предків під час обряду хрещення, називають по-різному, ми послуговуємося терміном «християнські імена».

Аналізовані прізвища Чуднівщини походять від усіх різновидів чоловічих християнських імен: повних, усічених, усічено-суфіксальних і суфіксальних. Найбільше прізвищ утворюють популярні імена, представлені в іменнику Житомирщини значною кількістю варіантів: *Петро, Григорій, Мануїл/Мануїло, Роман, Василь, Дем'ян, Іван, Захар* та ін.

Найчастіше прізвища утворюються від суфіксальних іменних варіантів, що містять суфікси *-к(о)* або *-ець*: *Грицук, Івашкевич, Ільченко, Несторчук, Тимків, Юрчук* та ін. Імена із суфіксами *-ай, -аш, -'ук, -ут(а)/-'ут(а), -ух(а)/-'ух(а)*, а також *-ан, -ей, -ій, -к(а), -ок, -ош, -ус, -ух* трапляються в одному-двох прізвищах. Зрідка прізвища мотивовані жіночими християнськими іменами: *Горпинюк, Кулиневич, Стешак* і т. ін.

Дослідження здійснене шляхом використання описового методу, зокрема інвентаризації та систематизації лексичного матеріалу із залученням лінгвістичного прийому лексико-семантичного аналізу.

Ключові слова: антропонімія, прізвище, ім'я, семантика твірних основ.

Постановка проблеми. Українська антропонімічна система відзначається особливим багатством і розмаїттям у найменуванні людей. Прізвища – наймолодший клас антропонімів, який формувався протягом багатьох століть, остаточно утвердившись в Україні наприкінці XVIII – протягом XIX ст. Матеріалом для цих онімів у процесі їхнього становлення слугували власні особові імена дохристиянського й християнського походження, патроніми, прізвиська тощо.

Питання походження прізвищ українців розглядали Г.Є. Бучко, О.Я. Добровольська, І.В. Єфименко, О.Д. Неділько, Р.І. Осташ, С.Є. Панцьо, Ю.К. Редько, І.Д. Сухомлин, І.Д. Фаріон, М.Л. Худаш, П.П. Чучка та інші науковці.

Аналіз досліджень. На сьогодні в антропоніміці не вироблено загальноприйнятої класифікаційної схеми прізвищ за семантикою твірних основ. П.П. Чучка сучасні прізвища українців поділяє на три категорії: 1) прізвища, в основі яких лежать імена; 2) прізвища, в основі яких лежать апелятиви; 3) прізвища, в основі яких лежать топоніми. Окре-

мо мовознавець розглядає прізвища спірної семантики і прізвища з основами невідомої семантики [Чучка 2008, с. 388–390]. Такої ж класифікації дотримується О.Я. Добровольська, вивчаючи допрізвищеве значення твірних основ прізвищ Війська Запорозького за «Реєстрами» 1649 р. [Добровольська 1995, с. 14].

Базою для творення прізвищ бойків, на думку Г.Є. Бучко, слугували особові імена, прізвиська, апелятивні означення особи. За походженням це церковно-християнські імена, слов'янські автохтонні імена, індивідуальні прізвиська пізнішого походження, апелятиви з особовим значенням, що характеризували денотата за його реальними ознаками [Бучко 1998, с. 36–37].

Функційний підхід до дослідження використовуваних лемками протягом декількох віків родових найменувань дозволив С.Є. Панцьо всі основи прізвищ поділити на дві великі групи – відіменні (прямо чи опосередковано співвідносні з особовими іменами) і відапелятивні (співвідносні з відапелятивними прізвищами) [Панцьо 1995, с. 25]. Л.О. Кравченко

лубенські прізвища за лексичною базою основ класифікує на: 1) прізвища, утворені від антропонімів (християнських імен; давньослов'янських автохтонних імен і прізвищ пізнішого походження); 2) прізвища, утворені від апелятивних означень особи [Кравченко 2004, с. 16].

Усі антропонімісти виокремлюють групу прізвищ, які походять від імен, насамперед християнських. Роль цих онімів у процесі прізвищотворення неоднакова: від одних імен утворено всього по одному-два імені, від інших – по кілька десятків, а від поодиноких – по сто і більше. Узагалі, багатство відіменних прізвищ залежить не лише від кількості вживаних ним імен, а й від популярності кожного з них. «Найбільше прізвищ дає те ім'я, яке в народі має найбільшу кількість словотвірних і фонетичних варіантів» [Чучка 2008, с. 399].

Мета й завдання статті – описати прізвища Чуднівщини «Національної книги пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область», утворені від різних груп християнських імен: повних, усічених, суфіксальних, усічено-суфіксальних.

Загальновідомо, що голодомор 1932–1933 років був проведений для фізичного винищення українського селянства. Визначити загальну кількість потерпілих від голоду в ці роки дуже складно: «ця цифра в різних регіонах – різна, і в середньому в Житомирській області становила 15–20 % від загальної кількості населення краю на той період» [Черненко 2008, с. 7]. На Чуднівщині загинуло близько 4 тисяч осіб (3810 осіб і 64 родини), найбільша кількість жертв у селах Будичани (колишня назва Сербівка), Краснопіл, Носівка, селищі Іванопіль (колишня назва Янушпіль).

Історичний антропонімікон Житомирщини (XVI–XVII ст.), зокрема й лексико-семантичні особливості прізвищевих назв, вивчала Л.В. Ящук [Ящук 2008]. Співвідношення офіційних/неофіційних іменувань Середнього Полісся проаналізувала І.І. Козубенко, зібравши у 87 населених пунктах сучасної Житомирської області й дослідивши 5 000 неофіційних спадкових іменувань, описавши процес їхнього виникнення та розвитку, визначивши екстра- й інтралінгвальні чинники еволюції неофіційних іменувань [Козубенко 1988].

І.В. Будько, В.М. Титаренко, Л.В. Ящук досліджували прізвища Брусилівського, Звягельського, Овруцького на інших районів Житомирської області «Національної книги пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні». Актуальність пропонуваної розвідки полягає передусім у відсутності досліджень, присвячених антропонімії Чуднівщини [Будько 2023; Ящук, Титаренко 2022].

Наукова розвідка здійснена шляхом використання описового методу, зокрема інвентаризації та систематизації лексичного матеріалу із залученням лінгвістичного прийому лексико-семантичного аналізу.

Вклад основного матеріалу. Власні особові імена людей – це найбільш давній і найбільш автономний клас антропонімійної системи. Через

посередництво антропонімів наші предки творили своє життя, із чого, як уважає І.Д. Фаріон, випливає «креативна функція пропріальної лексики: буття визначає характер імені – ім'я творить буття» [Фаріон 2001, с. 72]. Ю.К. Редько наголошує, що «коли виникла потреба в розрізненні людей, які мали однакові імена, а згодом у створенні постійних прізвищ, то першою базою для цього стали саме імена – переважно батька, матері або діда» [Редько 1966, с. 9].

До запровадження на Русі християнства панували різні типи народних слов'янських власних імен, частково успадковані ще з праслов'янської доби, а частково з апелятивного фонду лексики рідної мови [Демчук 2003, с. 102]. Із християнізацією на Русь із Візантії в обіг увійшло понад 300 (із кількох тисяч) канонізованих, тобто узаконених церквою і записаних у святці, імен грецького, латинського та староєврейського походження, з яких лише кілька десятків стали вживаними [Чучка 1983, с. 597]. На думку В.І. Сімовича, творення українських прізвищ від хресних імен «зв'язане з хліборобським світоглядом, із світоглядом осілої людини» [Сімович 2005, с. 223].

В ономастичній літературі імена, котрими називали наших предків під час обряду хрещення, називають *християнські, церковні, церковно-християнські, греко-християнські, календарні, церковно-календарні, канонічні, православні, хресні, хреснені* (хресні краще, бо хрестили не ім'я, а людину) [Чучка 1992, с. 178]. У дослідженні послуговуємося терміном «християнські імена».

Запозичення власних особових імен із мови в мову супроводжується змінами (переробкою, адаптацією), які призводять до витворення іменних варіантів. Аналізовані прізвища Чуднівщини творилися від усіх різновидів християнських імен: повних, усічених, усічено-суфіксальних і суфіксальних.

А. Прізвища, в основах яких лежать різні варіанти чоловічих християнських імен:

1. Повні імена слугують базою для прізвищ: *Апонюк* (НКП, с. 839), у словнику І.І. Трійняка зафіксовано розмовний варіант *Ахвон* < чол. *Афон/Афоній* [Трійняк 2005, с. 48], уважаємо, що *Апон* – також фонетичний варіант цього імені, який відображає метатезу [ф] > [п]; *Вакулюк* (НКП, с. 855); *Гаврилюк* (НКП, с. 816, 823, 855, 869); *Герасимович* (НКП, с. 869); *Давидів* (НКП, с. 847); *Данилюк* (НКП, с. 864, 869), *Данілов* (НКП, с. 867); *Дем'янюк* (НКП, с. 864); *Кирилюк* (НКП, с. 860); *Киричук* (НКП, с. 881); *Кондратюк* (НКП, с. 864–865, 881); *Кононів/Кононова* (НКП, с. 876); *Кузьмук* (НКП, с. 832, 834, 876); *Мартинюк* (НКП, с. 825, 857); *Марчук* (НКП, с. 826, 844, 876–877); *Микитюк* (НКП, с. 818, 865); *Миколаєнко* (НКП, с. 820); *Миконюк* (НКП, с. 877), на нашу думку, прізвище утворене від чол. христ. *Никон*, у якому відбулася зміна [н] на [м], відображена в офіційних онімах *Микита, Микола*; у «Словнику українських імен» І.І. Трійняка її засвідчують варіанти імен *Никифор/Ничипір – Микипір, Микифор, Микихвор, Мікіфор* та інші; *Никодим – Макодим*,

Микодим і под. [Трійняк 2005, с. 251–252]; *Миронюк* (НКП, с. 877), *Мирін* (НКП, с. 826), розмовний іменний варіант *Мирін* зафіксовано в Тернопільській і Хмельницькій областях [Трійняк 2005, с. 18]; *Михайлович* (НКП, с. 857); *Павлюк* (НКП, с. 866); *Петрівська Антося* (НКП, с. 851), *Петровський* (НКП, с. 822, 851), *Петрук* (НКП, с. 818, 839, 843, 855); *Романович* (НКП, с. 819), *Романський* (с. 839); *Семенюк* (НКП, с. 819, 823, 845); *Силюк* (НКП, с. 872) < *Сила* або *Силан*, *Силантій* чи < *Василь* [Трійняк 2005, с. 337]; *Симон* (НКП, с. 831), *Симон* – розмовний варіант чол. *Семен*, що став офіційним [Трійняк 2005, с. 338]; *Степанюк* (НКП, с. 826); *Федоров/Федорова* (НКП, с. 868); *Фомін* (НКП, с. 822), *Хомич* (НКП, с. 831) та ін.

У цій групі онімів засвідчено орфографічні та фонетичні варіанти прізвища *Карп'юк* (НКП, с. 848), с. Краснопілля / *Карпюк* (НКП, с. 829, 856), сс. Лихосілка, Молочки / *Карплюк* (НКП, с. 821), с. Дацьки.

В основах аналізованих прізвищ наявні християнські імена, у яких відбулася апокопа **-ій** ще в період адаптації до української мови: *Антонюк* (НКП, с. 815, 827); *Василенко* (НКП, с. 816, 820–821); *Власюк* (НКП, с. 869); *Григор'єв* (НКП, с. 816); *Денисюк* (НКП, с. 864, 869); *Дмитрук* (НКП, с. 845); *Ігнатенко* (НКП, с. 817); *Макаров* (НКП, с. 849) / *Макарова* (НКП, с. 849–850); *Остапів/Остапова* (НКП, с. 851); *Панасюк* (НКП, с. 836, 866, 874); *Парфенюк* (НКП, с. 826, 870); *Потапова Сенька* (НКП, с. 851); *Супрун* (НКП, с. 875), *Супруненко* (НКП, с. 819); *Тарасенко* (НКП, с. 821, 840), *Тарасов* (НКП, с. 826), *Тарасюк* (НКП, с. 821).

2. Суфіксальні іменні варіанти, зокрема ті, що містять суфікси **-к(о)** або **-ець**, найчастіше трапляються в складі прізвищ.

Ці форманти приєднуються до повних імен: *Абрамчук* (НКП, с. 816, 846), «д.-євр. ім. *Abhrāhāt* ‘батько багатьох (народів)’ і д.-євр. ім. *Abrām* ‘високопоставлений, високий батько’ злилися в українців в однім офіційнім імені, яке має три офіційні варіанти: *Аврам*, *Абрам*, *Оврам*» [Трійняк 2005, с. 18]; *Алексійчук* (НКП, с. 816, 831); *Андрійчук* (НКП, с. 868); *Вермійчук* (НКП, с. 864) < *Веремійко* < *Веремій/Ярема* [Трійняк 2005, с. 417]; ще в пам'ятках Житомирщини XVI–XVII ст. деякі імена зафіксовані як з початковим **є-**, **я-**, так і з протезою **[в]**: «*Ерме(и)*, меццани(н) житоми(р)ски(н)», 1605 р. (ЖК 4, 234 зв.), *Ярема*, 1649 р. (РВЗ 193), *Jerema* Kowal, 1651 р. (АрхЮЗР 7/І, 467) / *Jarema* Kowal, 1651 р. (АрхЮЗР 6/І, 577) і *Веремей* Ерко, 1600 р. (АрхЮЗР 1/VI, 289), *Веремия* Коле(с)ника, 1647 р. (ЖК 12, 46), *Weremi*, 1683 р. (АрхЮЗР 7/І, 512) (Н. в.), *Слусару Вер(м)ку*, 1650 р. (ЖК 13, 386); Р.Й. Керста підкреслює, що форма *Веремій* відома пам'яткам української мови XVII ст., сучасним українським діалектам, а в наш час існує як прізвище [Керста 1984, с. 53]; *Герасимчук* (НКП, с. 859); *Дем'янчук* (НКП, с. 827); *Ільков* (НКП, с. 842), *Ільченко* (НКП, с. 843–844), *Ільчук* (НКП, с. 848, 869); *Конончук* (НКП, с. 864); *Максимчук* (НКП, с. 818); *Миколайчук* (НКП, с. 861); *Мирончук* (НКП, с. 828),

Миринчук (НКП, с. 818); *Михальчук* (НКП, с. 823, 836, 865–866); *Мусійчук* (НКП, с. 877); *Несторчук* (НКП, с. 828); *Осіпчук* (НКП, с. 870); *Пилипчук* (НКП, с. 855); *Романчук* (НКП, с. 838, 871); *Сидорчук* (НКП, с. 877); *Талімончук* (НКП, с. 826) < *Талімонко* < *Талімон* < *Филимон* [Трійняк 2005, с. 388]; *Трохимчук* (НКП, с. 872); *Якимчук* (НКП, с. 816, 854) і т. ін.

Низка прізвищ походить від апокопованих варіантів чоловічих християнських імен із суфіксами **-к(о)** або **-ець**, передусім від імен з апокопою **-ій**: *Артемчук* (НКП, с. 821); *Макарчук* (НКП, с. 860); *Назарчук* (НКП, с. 829); *Пархомчук* (НКП, с. 874); *Прокопчук* (НКП, с. 821, 855); *Юрчук* (НКП, с. 829); **-ія**: *Захарченко* (НКП, с. 817, 820, 831–832, 834, 841), *Захарчук* (НКП, с. 817, 879); *Яремчук* (НКП, с. 876).

Суфікси **-к(о)** або **-ець**, приєднані до усичених імен, наявні в прізвищах: *Гониськова* Марія (НКП, с. 824), с. Онуїса, що *Гонисько* < чол. христ. *Онисько* (< *Онисим*), до якого доєднався приставний **[з]**; *Демкович* (НКП, с. 869), *Демчук* (НКП, с. 827, 845), *Димчук* (НКП, с. 817), прізвища з поч. *Дем-* (без **-ан/-ян**) можуть походити від *Дем'ян*, *Дементій*, *Демид* [Трійняк 2005, с. 104]; *Зінченко* (НКП, с. 817), *Зінчук* (НКП, с. 817, 854), *Зінко/Зінько*, *Зінець* – словотвірні варіанти чол. *Зіновій* [Трійняк 2005, с. 139]; *Калінчук* (НКП, с. 820, 841, 865, 869, 876); *Климчук* (НКП, с. 823); *Корнійчук* (НКП, с. 825, 834, 844); *Михайкін* (НКП, с. 870); *Панчук* (НКП, с. 874), прізвища з поч. *Панч-* можуть походити від *Пантелеймон*, *Панас* і *Павло* [Трійняк 2005, с. 286]; *Самкова* (НКП, с. 872), *Самчук* (НКП, с. 815, 821, 866) < *Самко* < *Сам-* < *Самійло*, *Самсон* [Трійняк 2005, с. 323]; *Тимків* (НКП, с. 878); *Харченко* (НКП, с. 839), *Харчук* (НКП, с. 828, 845–846), прізвища з поч. *Харч-* можуть походити від *Харитон/Харитін* і *Захар* [Трійняк 2005, с. 399], і т. ін.

Усичено-суфіксальні іменні варіанти із суфіксом **-к(о)** наявні в складі прізвищ: *Ващук* (НКП, с. 881) < *Васко/Васько* < *Вась/Васьо* або *Вашко* < *Ваи* < *Василь* або *Іван* [Трійняк 2005, с. 60–62, 143–146]; *Гришук* (НКП, с. 869); *Дорошук* (НКП, с. 860); *Івашкевич* (НКП, с. 817), *Іващенко* (НКП, с. 869, 876); *Іщук* (НКП, с. 864) < *Ісько* – словотвірного варіанта імен *Йосип*, *Ісак*, *Ян* (*Ясь*) [Трійняк 2005, с. 125–126]; *Мішук* (НКП, с. 835) < *Місько/Мішко* < *Михайло* [Трійняк 2005, с. 238]; *Олішук* (НКП, с. 818, 837) < *Олеско/Олешко* – варіантів імен *Олександр*, *Олексій* [Трійняк 2005, с. 261, 265]; *Онишук* (НКП, с. 870, 880); *Фішук* (НКП, с. 834) < *Фісько* < *Феодосій/Федосій* [Трійняк 2005, с. 382], і под.

Суфіксальні імена з формантом **-к(о)** слугують твірною базою для прізвищ: *Євтошук* (НКП, с. 864) < *Євтошко*, на нашу думку, це суфіксальний варіант чол. христ. *Євтихій/Євтух*, з-поміж варіантів якого наявні *Євтуш*, *Євтушко* [Трійняк 2005, с. 127]; *Сімашко* (НКП, с. 840), *Сімашко* – варіант імен *Семен*, *Симон* [Трійняк 2005, с. 332–333]; *Томашко* (НКП, с. 819).

Прізвища із суфіксами **-к(о)**, **-ець**, **-ик** можна кваліфікувати як антропоніми подвійної мотивації,

які могли походити від суфіксальних варіантів імен і патронімів, утворених від імен за допомогою патронімних суфіксів:

-к(о): *Зотько* (НКП, с. 834, 881), чол. *Зотько* < *Зот/Изот, Зотик* [Трійняк 2005, с. 142]; *Калько* (НКП, с. 860), чол. *Калько* < *Каленик* [Трійняк 2005, с. 142]; *Левко* (НКП, с. 825); *Онишко* (НКП, с. 870), прізвища з поч. *Ониш-* можуть походити від *Онисим, Онисифор, Онисій, Оникій* [Трійняк 2005, с. 271];

-ець: *Корнієць* (НКП, с. 865), *Макарець* (НКП, с. 855), *Макимець* (НКП, с. 865), *Романець* (НКП, с. 843), *Степанець* (НКП, с. 858), *Хомець* (НКП, с. 866), *Яківець* (НКП, с. 878);

-ик: *Грицик* (НКП, с. 838), *Картик* (НКП, с. 881), *Климик* (НКП, с. 834), *Левик* (НКП, с. 865), *Петрик* (НКП, с. 838), *Фесик* (НКП, с. 822, 853), імена з компонентом *Фес-* < *Феодосій* і *Федір* [Мутнік 2010, с. 32]; у прізвищах *Вакуленчик* (НКП, с. 815), *Федоренчик* (НКП, с. 878) наявні два прізвищетвірні форманти **-енк(о)** та **-ик**.

Імена із суфіксами **-ай, -аи, -'ук, -ут(а)/-'ут(а), -ух(а)/-'ух(а)** трапляються в досліджуваному матеріалі в кількох, здебільшого двох, прізвищах: *Грицай* (НКП, с. 838), *Фицай* (НКП, с. 828), І.І. Трійняк серед варіантів імені *Федір* наводить *Фицько, Фицьо* [Трійняк 2005, с. 376]; *Клімаш* (НКП, с. 841), *Лукашенко* (НКП, с. 860); *Костюк* (НКП, с. 855), *Костюков* (НКП, с. 815) / *Костюкова* (НКП, с. 867); *Коцута* (НКП, с. 873), ім'я *Микола* має варіанти *Коця, Коць, Коцьо* [Трійняк 2005, с. 229], *Васютін* (НКП, с. 816); *Костюха* (НКП, с. 879), *Костюха* – словотвірний варіант імені *Костянтин* [Трійняк 2005, с. 182], *Мануха* (НКП, с. 857) – іменний варіант чол. *Мануїл/Мануїло* [Трійняк 2005, с. 209], П.П. Чучка серед слов'янських імен українців наводить ім'я *Манух*, що походить від праслов'янського двоосновного *Манислав* або *Маномир* за допомогою суфікса **-ух** [Чучка 2011, с. 232].

Інші суфіксальні варіанти, зокрема із суфіксами **-ан, -ей, -ій, -к(а), -ок, -ои, -ус, -ух** представлені одиничними прикладами: *Місан* (НКП, с. 828), *Місь/Місьо* < *Михайло* [Трійняк 2005, с. 236–238]; *Патей* (НКП, с. 874), *Патей* – варіант імені *Іпатій/Іпат* [Трійняк 2005, с. 155]; *Пацій* (НКП, с. 857), *Пацій*, як і *Пацо/Пацьо* [Чучка 2005, с. 434], на нашу думку, співвідноситься з іменами *Павло, Пахомій, Пантелеймон, Іпатій; Савчук* (НКП, с. 815, 833, 835, 882); *Сачок* (НКП, с. 874), з-поміж варіантів чол. *Ісак/Сакій* наявні *Сачко* і *Сачок* [Трійняк 2005, с. 158]; *Тимошів* (НКП, с. 878); *Матусевич* (НКП, с. 838), чол. *Матусь* < *Матвій* [Трійняк 2005, с. 221]; *Ярусевич* (НКП, с. 822), чол. *Ярусь* < *Ярема* і < *Ярослав* [Трійняк 2005, с. 418–419], у словнику «Слов'янських особових імен українців» П.П. Чучки не зафіксовано оніма *Ярусь*; *Ариух* (НКП, с. 824), з-поміж варіантів імені *Артем/Артемій* на Волині виявлено *Arsciuta*, 1604 р. [Мутнік 2010, с. 25], і под.

В аналізованому антропоніміконі трапляються полісуфіксальні утворення в прізвищах: *Артемчик* (НКП, с. 863); *Линчик* (НКП, с. 849) < чол. *Лин*, або < від заг. ім. *линка* 'в'ірвовка' чи < *лин* [Трійняк

2005, с. 195]; Р.І. Осташ наголошує: «Оскільки власні особові імена потрапляли в клас прізвищ у різноманітних народних варіантах, які зазнали значних фонетичних і словотвірних змін, то, з одного боку, вони могли значно відійти від свого етимона, а з другого стати подібними (за фонетичним звучанням) до певних апелятивів» [Осташ 2007, с. 50]; *Петручок* (НКП, с. 880); *Савочка* (НКП, с. 852).

3. Усічені іменні варіанти відображено в прізвищах: *Вітюк* (НКП, с. 845, 854, 876) < *Віть* < *Віктор, Віталій* [Трійняк 2005, с. 67, 70–71]; *Герась* (НКП, с. 847), чол. христ. *Гарасим/Герасим* має варіанти *Гарас, Гарась* і *Герас, Герась* [Трійняк 2005, с. 83–84]; *Ніколін* (НКП, с. 818); *Манелюк* (НКП, с. 865), *Маніло* (НКП, с. 820) < *Манело* й *Маніло* < *Мануїл/Мануїло* [Трійняк 2005, с. 209]; *Свирид* (НКП, с. 855) < *Свирид* < *Свиридон/Спиридон* [Трійняк 2005, с. 325], та ін.

4. Усічено-суфіксальні імена лягли в основу прізвищ: *Даценко* (НКП, с. 860), *Дацук* (НКП, с. 832), *Дацюк* (НКП, с. 836, 847, 856), імена *Дац, Даць, Дацьо*, на думку П.П. Чучки, – 1) усічено-суфіксальні утворення календарного імені, яке починається на *Да-* зразка *Данило, Дарій, Дасій* чи 2) фонетична видозміна таких слов'янських імен, як *Богдан* чи *Дажбог* [Чучка 2011, с. 149–151]; *Луценко* (НКП, с. 881), *Луцюк* (НКП, с. 825), прізвища з поч. *Луц-* можуть походити від чол. *Лука, Лукіліан, Лук'ян* [Трійняк 2005, с. 199]; *Пронь* (НКП, с. 828, 830, 851–852, 862), *Пронь* – варіант імен *Прокіп, Софрон* [Трійняк 2005, с. 305]; *Процюк* (НКП, с. 877), *Проць* < *Прокіп* [Трійняк 2005, с. 305]; *Стецюк* (НКП, с. 815); *Трунов* (НКП, с. 878) < *Трунь* < *Трохим* [Трійняк 2005, с. 366] або, можливо, < *труна* 'спеціально зроблена скриня, у якій ховають покійника' [Білодід 1979, X, с. 298]; *Труш* (НКП, с. 853) < *Труш* < *Труфан, Трухан*, що з [Ми]трофан; менш імовірне походження від апел. *труш* 'гнилизна, пліснява, затхлість' [Чучка 2005, с. 560]; І.І. Трійняк *Труш* зараховує до варіантів імені *Трохим* [Трійняк 2005, с. 366]; *Яцюк* (НКП, с. 863, 872), прізвища з поч. *Яц-* походять від *Яків, Іван, Ян* [Трійняк 2005, с. 414].

Твірною базою для деяких досліджуваних антропонімів слугують католицькі варіанти християнських імен: *Базиліюк* (НКП, с. 816), пол. *Vazyli* [Трійняк 2005, с. 60]; *Каширук* (НКП, с. 879), *Кашиперський* (НКП, с. 848), пол. *Kasper* [Мутнік 2010, с. 113]; *Марценюк* (НКП, с. 879–880), на думку І.І. Трійняка, прізвища з поч. *Марц-* – з польської або білоруської мов [Трійняк 2005, с. 218]; *Франкевич* (НКП, с. 819) < *Франко* – це «зменшений варіант римського католицького імені *Frankus* < *Franciscus* < *franciscus* 'який походить із германських франків', 'франк', 'французький' < назви германського племені *франки* 'вільні' – вільний» [Трійняк 2005, с. 395]; *Юзик* (НКП, с. 827), серед варіантів польського імені *Józef* І. Митник на Волині зафіксувала *Juzko*, 1552, 1790 pp. [Мутнік 2010, с. 112]; *Якобчук* (НКП, с. 881) < *Якобко/Якобець* < *Якоб* < *Якуб* [Трійняк 2005, с. 415], *Якубенко* (НКП, с. 829), пол. *Jakub* – католицький варіант чол. *Яків*,

біл. *Якуб* [Трійняк 2005, с. 415]; *Янчук* (НКП, с. 819) < *Янко* < *Ян* – зах.-слов. варіант чол. *Іван* [Трійняк 2005, с. 415].

В основі прізвищ *Василишин* (НКП, с. 815), *Грицишин* (НКП, с. 824), *Манишина* Анастасія (НКП, с. 839) < *Маниха* < *Мануїл/Мануїло* [Трійняк 2005, с. 209], *Марчишин/Марчишина* (НКП, с. 850), *Петришин* (НКП, с. 851), *Яковишин/Яковишина* (НКП, с. 854) лежать андроніми.

У пам'ятках Житомирщини XVI–XVII ст. жінок-простолодинок часто ідентифіковано лише за іменем або прізвиськом чоловіка із суфіксом **-их(а)**, до якого міг додаватися апелятив *вдова* або *вдовиця*: «у *Ковалихи-вдовицы*», 1585 р. (ЖК 1, арк. 104 зв.); «*Харитониха-вдова*», 1609 р. (ДМВН, с. 130); «*Га(в)рилиха, Шевелиха... Дево(ч)чиха... Івани(ха)*», 1609 р. (ДМВН, с. 131); *Ярмошиха*, 1618 р. (АрхЮЗР, 3/Л, с. 248); «вдову *Іваниху*», «*Савьчыху-вдову*», 1650 р. (ЖК 13, арк. 328 зв.); *Ostapicha*, 1651 р. (АрхЮЗР, 6/Л, с. 577); *Kozlichа*, 1683 р. (АрхЮЗР, 7/Л, с. 509) та ін. Прізвищеві назви, похідні від андронімів, також слугували для називання нижчих верств суспільства: *Жда(н) Іваниши(н)*, 1609 р. (ДМВН, с. 130); *Кгреска Су(р)мачишина*, 1643 р. (ЖК 10, арк. 140); *Павъла Ковалишыного*, 1647 р. (ЖК 12, арк. 52 зв.); *Ми(с)ка Климшына*, 1647 р. (ЖК 12, арк. 63 зв.); *Мойсей Кгабрилишинъ*, 1649 р. (РВЗ, с. 195); *Орапас Нотсзусзуп*, 1651 р. (АрхЮЗР, 6/Л, с. 577) і т. ін.

Б. Зрідка трапляються **прізвища, утворені від жіночих християнських імен**: *Горпинюк* (НКП, с. 856), жін. *Горпина* < *Агрипина* [Трійняк 2005, с. 22]; *Катюха* (НКП, с. 831, 834); *Кулиневич* (НКП, с. 838), *Кулинич* (НКП, с. 870) < *Кулина* [Трійняк 2005, с. 172]; *Маринюк* (НКП, с. 825); *Маруцак* (НКП, с. 860); *Оленюк* (НКП, с. 841, 843); *Стеша* (НКП, с. 871), *Стешак* (НКП, с. 871), варіант *Стеша* утворюється від жін. імен *Степанида/Стефаніда, Степанія/Стефанія* [Трійняк 2005, с. 351], та ін.

Основна причина того, що прізвища набагато частіше утворюються від чоловічих імен, ніж від жіночих, – звичай називати за батьком, який «із незапам'ятних часів мав явну перевагу над звичаєм називати за матір'ю» [Чучка 2008, с. 398], що підтверджують досліджувані матеріали Житомирщини XVI–XVII ст. [Ящук 2008, с. 126–142].

Низка прізвищ може бути мотивована як чоловічими, так і жіночими іменами: *Гальчин* (НКП, с. 829) < чол. *Галько* < *Галь* < *Мигаль* < *Михайло* або < жін. *Галька* < *Галя* < *Галина* [Трійняк 2005,

с. 80, 237]; *Манюта* (НКП, с. 818) < чол. і жін. *Манюта* < *Мануїл/Мануїло* або < *Марія* [Трійняк 2005, с. 214]; *Мельчук* (НКП, с. 818) < чол. *Мелько* < *Омельян/Омелько* або жін. < *Мелька* < *Меланія/Мелана* [Трійняк 2005, с. 269–270, 223–224]; *Одарич* (НКП, с. 844) < чол. *Дарій* або < жін. *Дарія/Одарка* [Трійняк 2005, с. 100–101]; *Олянюк* (НКП, с. 818) < чол. *Олян* < *Улян* або < жін. *Оляна/Уляна* [Трійняк 2005, с. 367–368], і под.

Висновки. Отже, аналіз прізвищ Чуднівщини, засвідчених у «Національній книзі пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область», дозволяє стверджувати, що активну участь у їхньому формуванні брали чоловічі християнські повні, усічені, суфіксальні, усічено-суфіксальні імена.

Найбільше прізвищ утворюють популярні імена, представлені в іменнику Житомирщини значною кількістю варіантів: *Петрик, Петришин, Петрієвський, Петровський, Петрук, Петручок; Григор'єв, Грицай, Грицик, Грицишин, Грищук; Данилюк, Данілов, Даценко, Дацук, Дацюк; Манелюк, Манишин, Маніло, Мануха, Манюта; Михайкін, Михайлович, Михальчук, Місан, Міщук; Василенко, Василишин, Васютін, Ващук; Дем'янюк, Демкович, Демчук, Димчук; Івашкевич Іващенко Ващук, Яцюк; Захарченко, Захарчук, Харченко, Харчук; Коцута, Миколаєнко, Миколайчук, Ніколін; Романець, Романович, Романський, Романчук; Томашко, Хомиць, Хомич, Фомін; Герасимович, Герасимчук, Герас; Ільков, Ільченко, Ільчук; Калінчук, Калько, Кальчук; Карп'юк/Карпюк/Карпюк, Карпик; Климик, Климчук, Клімаш; Костюк, Костюков, Костюха; Макарець, Макаров, Макаруч; Максимець, Максимчук, Макуха; Прокопчук, Пронь, Процюк; Тарасенко, Тарасов, Тарасюк; Трохимчук, Трунов, Труш; Федоренчик, Федоров, Фесик.*

Найчастіше твірною базою для прізвищ слугують суфіксальні іменні варіанти, що містять суфікси **-к(о)** або **-ець**: *Грищук, Івашкевич, Ільченко, Несторчук, Тимків, Юрчук* та ін. Імена із суфіксами **-ай, -аи, -'ук, -ут(а)/-'ут(а), -ух(а)/-'ух(а)**, а також **-ан, -ей, -ій, -к(а), -ок, -ош, -ус, -ух** трапляються в одному-двох прізвищах. Зрідка прізвища мотивовані жіночими християнськими іменами: *Горпинюк, Кулиневич, Стешак* і т. ін.

Подальша робота над дослідженням антропонімів Житомирщини дасть змогу визначити в них регіональні й міжмовні явища, специфіку їхньої морфемної будови.

Література

1. Будько І.В. Лексична база прізвищ Брусилівщини (на матеріалі «Національної книги пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні»). *Мовні виміри світу: матеріали III Міжнародної науково-практичної студентсько-учнівської конференції (20 квітня 2023 р., м. Житомир)*. За заг. ред. Г.І. Гримашевич; відп. за випуск В.М. Титаренко, Л.В. Ящук. Житомир, 2023. С. 13–15.
2. Бучко Г.Є. Семантична та словотвірна структура сучасних прізвищ Бойківщини. *Слов'янська ономастика: зб. наук. праць на честь 70-річчя д-ра філол. наук, проф. П.П. Чучки*. Редкол.: С.М. Медвідь та ін. Ужгород, 1998. С. 36–45.
3. Демчук М.О. Роль християнства у запровадженні особових власних імен та пов'язані з ними народні вірування. *Народознавчі зошити*. 2003. № 1–2. С. 98–102.
4. Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст. Київ:

Наукова думка, 1988. 172 с.

5. Добровольська О.Я. Лексична база прізвищ Війська Запорозького за «Реєстрами» 1649 р.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Ужгород, 1995. 25 с.
6. Керста Р.Й. Українська антропонімія XVI ст.: Чоловічі іменування. Київ: Наукова думка, 1984. 152 с.
7. Козубенко І.І. Антропонімія Середнього Полесья (соотношение неофициальных и официальных именованных): автореф. дисс. ...канд. филол. наук: 10.02.01 – украинский язык, 10.02.02 – языки народов СССР / украинский язык. Киев, 1988. 25 с.
8. Кравченко Л.О. Прізвища Лубенщини. Київ: Факт, 2004. 198 с.
9. Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область. Редкол.: М.А. Черненко (голова) та ін. Житомир: Полісся, 2008. 1116 с.
10. Осташ Р. Українські прізвища у світлі історичної та діалектної антропонімії. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2007. Вип. 354–355. С. 50–54.
11. Панцьо С.Є. Антропонімія Лемківщини. Тернопіль: Книжково-журнальне вид-во «Тернопіль», 1995. 128 с.
12. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. Київ: Наукова думка, 1966. 216 с.
13. Сімович В. Українські прізвища з хресних імен. Праці у двох томах. Том 1: Мовознавство. Упоряд. Л. Ткач. Чернівці: Книги–XXI, 2005. С. 223–227.
14. Словник української мови в 11 т. За ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
15. Трійняк І.І. Словник українських імен. Відп. ред. І.М. Желєзняк. Київ: Довіра, 2005. 509 с.
16. Фаріон І.Д. Креативна функція антропонімічної лексики. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. Вип. 37. С. 72–75.
17. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття (Вступ та імена): конспект лекцій. Ужгород, 1970. 103 с.
18. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття: монографія. Ужгород, 2008. 670 с.
19. Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 704 + XLVIII с.
20. Чучка П.П. Розвиток імен і прізвищ. *Історія української мови: Лексика і фразеологія*. Редкол.: В.М. Русанівський та ін. Київ: Наукова думка, 1983. С. 592–620.
21. Чучка П.П. Сліди язичництва в антропонімії українців карпатського регіону. *Ономастика України першого тисячоліття нашої ери*. Відп. ред. І.М. Желєзняк. Київ: Наукова думка, 1992. С. 176–183.
22. Чучка П.П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2011. 432 с.
23. Ящук Л.В. Антропонімія Житомирщини XVI–XVII ст.: дис. ...канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Житомир, 2008. 209 с.
24. Ящук Л.В., Титаренко В.М. Лексична база прізвищ Житомирщини (на матеріалі «Національної книги пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні»). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2022. Вип. 2(97). С. 198–210.
25. Mytnik I. Antroponimia Wołynia w XVI–XVIII wieku. Warszawa, 2010. 412 s.

References

1. Budko I.V. (2023) Leksychna baza prizvyshch Brusylivshchyny (na materialy “Natsionalnoi knyhy pamiati zhertv holodomoru 1932–1933 rokiv v Ukraini”) [Lexical database of surnames of Brusyliv Region (based on the material of the “National Book of Memory of the Victims of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine”)]. *Movni vymiry svitu: materialy III Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi studentsko-uchnivskoi konferentsii (20 kvitnia 2023 r., m. Zhytomyr)*. Za zah. red. H.I. Hrymashevych; vidp. za vypusk V.M. Tytarenko, L.V. Yashchuk. Zhytomyr. S. 13–15 [in Ukrainian].
2. Buchko H.Ye. (1998) Semantychna ta slovotvirna struktura suchasnykh prizvyshch Boikivshchyny [Semantic and word-forming structure of modern surnames of Boyko's region]. *Slovianska onomastyka: zb. nauk. prats na chest 70-richchia d-ra filol. nauk, prof. P.P. Chuchky*. Redkol.: S.M. Medvid ta in. Uzhhorod. S. 36–45 [in Ukrainian].
3. Demchuk M.O. (2003) Rol khrystyianstva u zaprovadzhenni osobovykh vlasnykh imen ta poviazani z nymy narodni viruvannya [The role of Christianity in the introduction of personal proper names and associated folk beliefs]. *Narodoznavchi zoshyty*. № 1–2. S. 98–102 [in Ukrainian].
4. Demchuk M.O. (1988) Slovianski avtokhtonni osobovi vlasni imena v pobuti ukraintsiv XIV–XVII st. [Slavic autochthonous personal proper names in the everyday life of Ukrainians of the 14th–17th centuries]. *Kyiv: Naukova dumka*. 172 s. [in Ukrainian].
5. Dobrovolska O.Ya. (1995) Leksychna baza prizvyshch Viiska Zaporozkoho za “Reiestramy” 1649 r. [Lexical database of surnames of the Zaporizhzhya Army according to the “Registers” of 1649]: avto-ref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 – ukrainska mova. Uzhhorod. 25 s. [in Ukrainian].
6. Kersta R.Yo. (1984) Ukrainska antroponimiia XVI st.: Cholovichi imenuvannia [Ukrainian anthroponymy of the 16th century: Male names]. *Kyiv: Naukova dumka*. 152 s. [in Ukrainian].
7. Kozubenko I.I. (1988) Antroponimiya Srednego Polesya (sootnoshenie neofitsyalnykh i ofitsyalnykh imenovaniy) [Anthroponymy of Middle Polesie (ratio of unofficial and official names)]: avto-ref. dys. ... kand.

filol. nauk: 10.02.01 – ukraïnskiy yazyk, 10.02.02 – yazyki narodov SSSR / ukraïnskiy yazyk. Kiev. 25 s. [in Russian].

8. Kravchenko L.O. (2004) Prizvyshcha Lubenshchyny [Surnames of Lubny district]. Kyiv: Fakt. 198 s. [in Ukrainian].

9. Natsionalna knyha pamiati zhertv holodomoru 1932–1933 rokiv v Ukraini. Zhytomyrska oblast (2008) [National Book of Memory of the Victims of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine. Zhytomyr region]. Redkol.: M.A. Chernenko (holova) ta in. Zhytomyr: Polissya. 1116 s. [in Ukrainian].

10. Ostash R. (2007) Ukraïnski prizvyshcha u svitli istorychnoi ta dialektnoi antroponii [Ukrainian surnames in the context of historical and dialect anthroponymy]. *Naukovyi visnyk Chernivets'koho universytetu*. Vyp. 354–355. S. 50–54 [in Ukrainian].

11. Pantso S.Ye. (1995) Antroponiimiia Lemkivshchyny [Anthroponymy of Lemkivshchyna]. Ternopil: Knyzhkovo-zhurnalne vyd-vo “Ternopil”. 128 s. [in Ukrainian].

12. Redko Yu.K. (1966) Suchasni ukraïnski prizvyshcha [Modern Ukrainian surnames]. Kyiv: Naukova dumka. 216 s. [in Ukrainian].

13. Simovych V. (2005) Ukraïnski prizvyshcha z khresnykh imen [Ukrainian surnames from Christian names]. *Pratsi u dvokh tomakh. Tom 1: Movoznavstvo*. Uporiad. L. Tkach. Chernivtsi: Knyhy–XXI. S. 223–227 [in Ukrainian].

14. Slovnyk ukraïnskoi movy (1970–1980) [Dictionary of the Ukrainian language]: v 11 t. Za red. I.K. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

15. Triiniak I.I. (2005) Slovnyk ukraïnskykh imen [Dictionary of Ukrainian names]. Vidp. red. I.M. Zheliezniak. Kyiv: Dovira. 509 s. [in Ukrainian].

16. Farion I.D. (2001) Kreatyvna funktsiia antroponiimichnoi leksyky [Creative function of anthroponymic vocabulary]. *Naukovi zapysky. Seriia: Filolohichni nauky*. Kirovohrad: RVTs KDPU im. V. Vynnychenka. Vyp. 37. S. 72–75 [in Ukrainian].

17. Chuchka P.P. (1970) Antroponiimiia Zakarpattia (Vstup ta imena) [Anthroponymy of Transcarpathia (Introduction and names)]: konspekt lektsii. Uzhhorod. 103 s. [in Ukrainian].

18. Chuchka P.P. (2008) Antroponiimiia Zakarpattia [Anthroponymy of Transcarpathia]. Uzhhorod. 670 s. [in Ukrainian].

19. Chuchka P.P. (2005) Prizvyshcha zakarpatskykh ukraïntsiiv: istoryko-etymolohichni slovnyk [Surnames of the Transcarpathian Ukrainians: the Historical and Etymological Dictionary]. Lviv: Svit. 704 + XLVIII s. [in Ukrainian].

20. Chuchka P.P. (1983) Rozvytok imen i prizvyshch [Development of names and surnames]. *Istoriia ukraïnskoi movy: Leksyka i frazeolohiia*. Redkol.: V.M. Rusanivskiy ta in. Kyiv: Naukova dumka. S. 592–620 [in Ukrainian].

21. Chuchka P.P. (1992) Slidy yazychnytstva v antroponii ukraïntsiiv karpatskoho rehionu [Traces of paganism in the anthroponymy of Ukrainians of the Carpathian region]. *Onomastyka Ukrainy pershoho tysiacholittia nashoi ery*. Vidp. red. I.M. Zheliezniak. Kyiv: Naukova dumka. S. 176–183 [in Ukrainian].

22. Chuchka P.P. (2011) Slovianski osobovi imena ukraïntsiiv: istoryko-etymolohichni slovnyk [Slavic personal names of Ukrainians: historical and etymological dictionary]. Uzhhorod: Lira. 432 s. [in Ukrainian].

23. Yashchuk L.V. (2008) Antroponiimiia Zhytomyrshchyny XVI–XVII st. [Anthroponymy of Zhytomyr Region of the 16th–17th centuries]: dys. ... kand. filol nauk: 10.02.01 – ukraïnska mova. Zhytomyr. 209 s. [in Ukrainian].

24. Yashchuk L.V., Tytarenko V.M. (2022) Leksychna baza prizvyshch Zhytomyrshchyny (na materialii “Natsionalnoi knyhy pamiati zhertv holodomoru 1932–1933 rokiv v Ukraini”) [Lexical database of surnames of Zhytomyr Region (based on the material of the “National Book of Memory of the Victims of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine”)]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky*. Vyp. 2(97). S. 198–210 [in Ukrainian].

25. Mytnik I. (2010) Antroponiimiia Wołynia w XVI–XVIII wieku. Warszawa. 412 s. [in Polish].

Список умовних скорочень джерел

АрхЮЗР Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. Киев, Ч. 1–8. 1859–1914.

ДМВН Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.: зб. акт. док. Підгот. до вид. В.В. Німчук, В.М. Русанівський та ін. Київ: Наукова думка, 1981. 316 с.

ЖК 1 Актова книга Житомирського гродського суду (1582–1588 pp.). *Зберіг. у ЦДІАК України*: ф. 11, оп. 1, од. зб. 1. 367 арк.

ЖК 4 Актова книга Житомирського гродського суду (1605–1606 pp.). *Зберіг. у ЦДІАК України*: ф. 11, оп. 1, од. зб. 4. 448 арк.

ЖК 10 Актова книга Житомирського гродського суду (1643 p.). *Зберіг. у ЦДІАК України*: ф. 11, оп. 1, од. зб. 10. 400 арк.

ЖК 12 Актова книга Житомирського гродського суду (1647–1648 pp.) [Act book of Zhytomyr City Court (1605–1606)]. *Зберіг. у ЦДІАК України*: ф. 11, оп. 1, од. зб. 12. 115 арк.

ЖК 13 Актова книга Житомирського гродського суду (1649–1650 рр.). *Збір. у ЦДІАК України*: ф. 11, оп. 1, од. зб. 13. 675 арк.

НКП Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область. Редкол.: М.А. Черненко (голова) та ін. Житомир: Полісся, 2008. 1116 с.

РВЗ Реєстр Війська Запорозького 1649 року. Транслітерація тексту. *Реєстр Війська Запорозького 1649 року*. Підгот. до друку: О.В. Тодійчук (голов. упоряд.), В.В. Страшко, Р.І. Осташ, Р.В. Майборода. Київ: Наукова думка, 1995. С 21–487.

References

ArkhluzR Arkhiv Yugo-Zapadnoi Rossii, izdavaemyi Vremennoi komissiei dlia razbora drevnikh aktov [Archive of South-Western Russia, published by the Temporary Commission for the Analysis of Ancient Acts] (1859–1914). Kiev, Ch. 1–8 [in Old-Ukrainian].

DMVN Dilova mova Volyni i Naddnyprianshchyny XVII st.: zb. akt. dok. [The business language of Volyn and Naddnpr region of the 17th century: a collection of official documents] (1981). Pidhot. do vyd. V.V. Nimchuk, V.M. Rusanivskyi ta in. Kyiv: Naukova dumka. 316 s. [in Old-Ukrainian].

ZhK 1 Aktova knyha Zhytomyrskoho hrods'koho sudu (1582–1588 rr.) [Act book of Zhytomyr City Court (1582–1588)]. *Zberih. u TsDIAK Ukrainy*: f. 11, op. 1, od. zb. 1. 367 ark. [in Old-Ukrainian].

ZhK 4 Aktova knyha Zhytomyrskoho hrods'koho sudu (1605–1606 rr.) [Act book of Zhytomyr City Court (1605–1606)]. *Zberih. u TsDIAK Ukrainy*: f. 11, op. 1, od. zb. 4. 448 ark. [in Old-Ukrainian].

ZhK 10 Aktova knyha Zhytomyrskoho hrods'koho sudu (1643 r.) [Act book of Zhytomyr City Court (1643)]. *Zberih. u TsDIAK Ukrainy*: f. 11, op. 1, od. zb. 10. 400 ark. [in Old-Ukrainian].

ZhK 12 Aktova knyha Zhytomyrskoho hrods'koho sudu (1647–1648 rr.) [Act book of Zhytomyr City Court (1647–1648)]. *Zberih. u TsDIAK Ukrainy*: f. 11, op. 1, od. zb. 12. 115 ark. [in Old-Ukrainian].

ZhK 13 Aktova knyha Zhytomyrskoho hrods'koho sudu (1649–1650 rr.) [Act book of Zhytomyr City Court (1649–1650)]. *Zberih. u TsDIAK Ukrainy*: f. 11, op. 1, od. zb. 13. 675 ark. [in Old-Ukrainian].

НКР Natsionalna knyha pamiati zhertv holodomoru 1932–1933 rokiv v Ukraini. Zhytomyrska oblast (2008) [National Book of Memory of the Victims of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine. Zhytomyr region]. Redkol.: M.A. Chernenko (holova) ta in. Zhytomyr: “Polissia”. 1116 s. [in Ukrainian].

RVZ Reiestr Viiska Zaporozkoho 1649 roku. Transliteratsiia tekstu (1995) [Register of the Zaporizhzhya Army in 1649. Transliteration of the text]. *Reiestr Viiska Zaporozkoho 1649 roku*. Pidhot. do druku: O.V. Todiichuk (holov. uporiad.), V.V. Strashko, R.I. Ostash, R.V. Maiboroda. Kyiv: Naukova dumka. S. 21–487 [in Ukrainian].

біл. – білоруське ім'я

д.-євр. ім. – давньоєврейське ім'я

жін. – жіноче ім'я

заг. ім. – загальний іменник

зах.-слов. – західнослов'янський

пол. – польське ім'я

поч. – початковий

чол. – чоловіче ім'я

чол. христ. – чоловіче християнське ім'я

SURNAMES OF CHUDNIV REGION, DERIVED FROM FIRST NAMES (BASED ON THE MATERIAL OF THE NATIONAL BOOK OF REMEMBRANCE OF THE VICTIMS OF THE HOLODOMOR OF 1932–1933 IN UKRAINE)

Abstract. The article describes the Christian names reflected in the foundations of the surnames of the Chudniv region, certified in the “National Book of Memory of the Victims of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine. Zhytomyr Region”, the main source base of which is the funds of the State Archives of the Zhytomyr Region and the archives of the Office of the Security Service of Ukraine in the Zhytomyr Region.

The Holodomor of 1932–1933 was carried out to physically exterminate the Ukrainian peasantry. It is very difficult to determine the total number of victims of the famine during these years. About 4,000 people (3,810 individuals and 64 families) died in the Chudniv region, with the largest number of victims in the villages of Budychany (formerly Serbivka), Krasnopil, Nosivka, and Ivanopil (formerly Yanushpil).

I.I. Kozubenko studied unofficial hereditary names of Middle Polissya. L.V. Yashchuk, V.M. Tytarenko, I.V. Budko studied the surnames of other districts of Zhytomyr region. The relevance of the proposed study lies primarily in the lack of research on the anthroponymy of the Chudniv region.

Before the introduction of Christianity in Rus, various types of Slavic folk proper names prevailed. With Christianisation, more than 300 (out of several thousand) canonised names of Greek, Latin, and Hebrew origin, which were legitimised by the church and recorded in the Holy Bible, came into circulation in Rus from Byzantium. In the onomastic literature, the names by which our ancestors were called during the baptismal rite are referred to in different ways, we use the term “Christian names”.

The analysed surnames of Chudnivshchyna were formed from all varieties of male Christian names: full, truncated, truncated-suffixed and suffixed. Most of the surnames are formed by popular names, represented in the nouns of Zhytomyr region by a considerable number of variants: *Petro, Hryhorii, Manuil/Manuilo, Roman, Vasyl, Demian, Ivan, Zakhar*, etc.

Most often, surnames are formed from suffixed noun variants containing the suffixes *-k(o)* or *-ets*: *Hryshchuk, Ivashkevych, Ilchenko, Nestorchuk, Tymkiv, Yurchuk*, etc Names with the suffixes *-ai*, *-ash*, *-iuk*, *-ut(a)/-iut(a)*, *-uh(a)/-iuh(a)*, as well as *-an*, *-ei*, *-ii*, *-k(a)*, *-ok*, *-osh*, *-us*, *-uh* occur in one or two surnames. Occasionally, surnames are motivated by female Christian names: *Horpyniuk, Kulynevych, Steshak*, etc.

The study was carried out using the descriptive method, in particular, the inventory and systematisation of lexical material with the use of linguistic techniques of lexical and semantic analysis.

Keywords: anthroponymy, surname, name, semantics of derivational bases.

© Ящук Л., 2023 р.; © Титаренко В., 2023 р.

Лєся Ящук – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Житомирського державного університету імені Івана Франка, Житомир, Україна; lesjajashhuk@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-4314-0807>

Lesya Yashchuk – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department and Methods of its Teaching, Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine; lesjajashhuk@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-4314-0807>

Валентина Титаренко – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Житомирського державного університету імені Івана Франка, Житомир, Україна; ktytar@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-1599-9964>

Valentyna Tytarenko – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department and Methods of its Teaching, Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine; ktytar@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-1599-9964>